

УДК 331.368

О.М. Левченко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Напрями удосконалення механізму формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою

У статті розглянуто основні аспекти сучасного механізму формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою. Обґрунтовано принципові напрями удосконалення процесу формування та реалізації державного замовлення у сфері вищої освіти.

вища освіта, державне замовлення, фахівці з вищою освітою, ринок освітніх послуг, ринок праці, вищі навчальні заклади, працевлаштування

В умовах формування у більшості країн економік постіндустріального типу, особливої уваги набуває питання інтенсивного розвитку вищої освіти. Результативність даного процесу у значній мірі залежить від рівня ефективності державного фінансування вищої освіти, зокрема через механізм державного замовлення на підготовку фахівців.

Дослідженням питань фінансування вищої освіти на макро-, мезо- та мікрорівнях приділяли увагу у своїх працях такі зарубіжні та вітчизняні вчені як Х. Боуен, Т. Шульц, Р. Солоу, В. Андрущенко, В. Антошкіна, О. Грішнова, І. Каленюк, К. Корсак та інші [8;9;10].

У той же час, теоретичні та методологічні засади формування державного замовлення на підготовку фахівців в умовах ринкової економіки, зокрема, вітчизняними вченими, розглянуті недостатньо. Так, особливої уваги заслуговує питання підвищення ефективності даного процесу, в контексті збалансування ринку освітніх послуг ВНЗ та ринку праці в Україні.

Одним із шляхів збалансованого забезпечення галузей та регіонів країни трудовими ресурсами відповідної кваліфікації є використання механізму державних замовлень на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів.

Державне замовлення визнано важливим регулятором економіки ще у 1991 році Постановою Верховної Ради України „Основні напрями економічної політики України в умовах незалежності” від 25.10.91 р. Даним законодавчим актом підкреслено, що державне замовлення треба розглядати не тільки як елемент суто командно-адміністративної економіки, але й органічною складовою ринкової системи господарювання [1].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України „Про Порядок формування та розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням” від 29 лютого 1996 р. №266, державне замовлення формується Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції разом з міністерствами, іншими органами державної влади, установами, організаціями (потенційними державними замовниками), у тому числі за такими пріоритетними напрямами: підготовка фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів; підвищення кваліфікації, перепідготовка та підготовка кадрів (післядипломна освіта) [4].

Відповідно до Закону України „Про освіту” №100/96-ВР від 23.03.96 р. формування і розміщення державного замовлення на підготовку спеціалістів з вищою освітою належить до повноважень Міністерства освіти України [2].

Законом України „Про вищу освіту” N 2984-III від 17.01.2002 р. визначено, що у сфері вищої освіти формування і розміщення державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки [3].

Збільшення частки держзамовлення в державних ВНЗ є стратегічним курсом Міністерства освіти і науки, що орієнтується на досвід європейських країн, у першу чергу Франції і Німеччини, де 85% студентів навчаються за бюджетні кошти.

Поряд з цим, Указом Президента України „Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” від 04.07.2005 р. №1013/2005 передбачено запровадження, починаючи з 2005 року, прийому за державним замовленням на денну форму навчання до державних вищих навчальних закладів не менше 50 % від загального обсягу прийому громадян із забезпеченням відповідного фінансування [5].

Разом з тим, наявна модель формування державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів містить ряд невирішених питань та недоліків, результатом чого є дисбаланс у взаємодії ринку освітніх послуг навчальних закладів та ринку праці.

Поряд з цим, внаслідок недостатньої фінансової підтримки з боку держави, високою є частка прийому абітурієнтів на комерційній основі до вітчизняних ВНЗ. Так, у 2007/08 навч. році до ВНЗ III-IV р.а. 61,1% осіб, прийнятих на початковий цикл навчання, навчалися за рахунок коштів фізичних осіб, тоді як за рахунок державного бюджету – 37,6%, місцевих – лише 0,9% (рис.1).

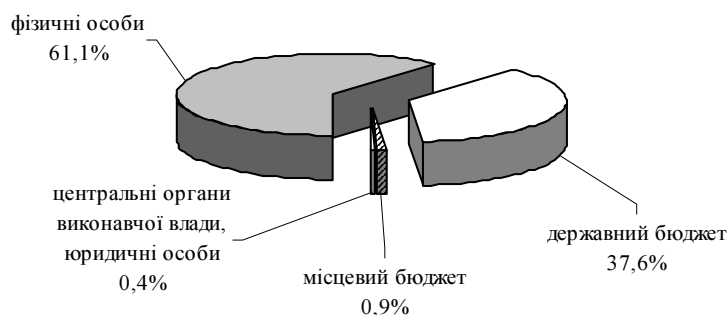

Рисунок 1 – Прийом студентів до ВНЗ III-IV р.а. за джерелами фінансування у 2007/08 р., %

Із загальної чисельності студентів ВНЗ III-IV р.а. у 2007/08 р. 34,1% навчалися за рахунок державного бюджету. У регіональному розрізі, як бачимо з рис. 2, частка студентів, що навчалися за рахунок держбюджету, коливається від 18,0% в АР Крим до 48,6% у Закарпатській обл.

Тенденції фінансування сфери вищої освіти обумовлюють також недостатній рівень забезпеченості гуртожитками, площею учбово-лабораторних приміщень, високий ступінь зносу основних засобів у сфері вищої освіти.

Наведені аргументи підтверджують, що механізм регулювання сфери державного замовлення на підготовку фахівців не забезпечує узгоджену співпрацю між органами державної влади, освітніми установами та роботодавцями, а також виконання завдання щодо ефективного управління бюджетними коштами.

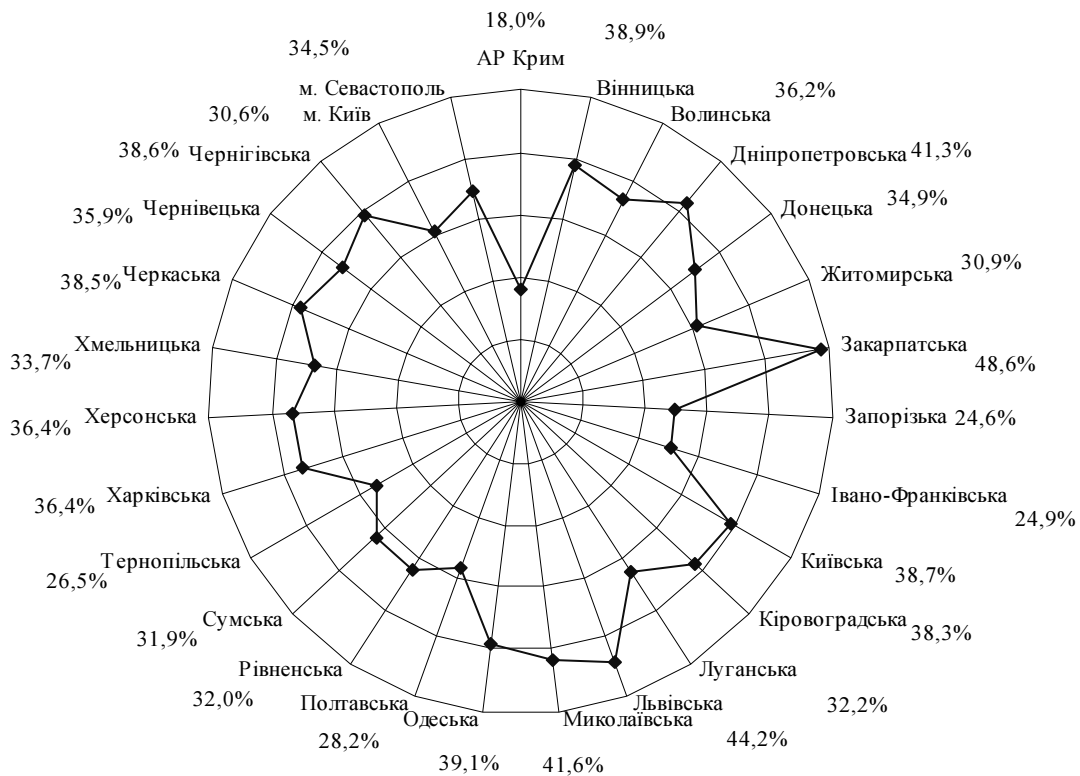

Рисунок 2 – Частка студентів, які навчались за рахунок коштів державного бюджету за регіонами у 2007/08 році, % [8]

Ось чому, розробка та застосування науково обґрунтованої методики визначення потреб держави у фахівцях з вищою освітою й обсягів відповідного державного замовлення, з урахуванням дійсної ситуації на ринку праці, сприятиме економічному й ефективному використанню бюджетних коштів.

Одним з перспективних напрямів удосконалення механізму формування державних замовлень на підготовку фахівців в Україні є впровадження практики прогнозування ринку праці на національному, регіональному та галузевому рівнях.

Практика прогнозування попиту на робочу силу широко розповсюджена у багатьох країнах світу: США (перспективні кадрові прогнози на 10-15 років здійснюються Бюро статистики праці і уточнюються кожні два роки); Франції (прогнозування робочої сили у режимі „п’ятирічних планів”); Росії (здійснення середньострокового прогнозування територіально-виробничої потреби у робочій силі науковими центрами регіонів, що виступає обґрунтуванням обсягів підготовки кадрів у розрізі професій і спеціальностей) [12].

Аналіз і прогноз ринку праці, зокрема на регіональному рівні, мають бути основою для визначення обсягів і професійно-кваліфікаційної структури підготовки робочих кадрів і фахівців та включати:

- оцінку економічної ситуації регіону;
- оцінку стану зайнятості населення й дефіциту робочої сили;
- відбір і обстеження підприємств, що функціонують на території конкретного регіону для вивчення їхніх перспективних кадрових потреб тощо.

З метою забезпечення ефективності механізму державного замовлення на підготовку кадрів доцільним є також перегляд критеріїв формування державного замовлення. Так, критерії формування державного замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, які визначені Наказом Міністерства

економіки України „Про затвердження критеріїв формування державного замовлення на поставку продукції для державних потреб” від 03.10.2005 р. №314 [6], включають показники загальнодержавного та галузевого рівня.

До складу критеріїв формування державного замовлення не входять показники, які характеризують кінцеві результати реалізації державного замовлення, тобто показники ефективності, результативності та якості підготовки фахівців, а ті, які характеризують реальну ситуацію щодо працевлаштування підготовлених за рахунок бюджетних коштів кадрів, їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

Неврахування критеріїв, що характеризують ефективність реалізації державного замовлення, а також особливостей розвитку регіонів призводить до неефективного витрачання коштів державного бюджету, значних територіальних і галузевих асиметрій у задоволенні поточних і перспективних кадрових потреб.

При цьому, виконання державного замовлення не має залишатись справою лише ВНЗ, а вирішуватись комплексно в рамках стратегічних напрямів розвитку окремих галузей та регіонів. Ось чому, окрім показників якості освіти у відповідних навчальних закладах та подальшого працевлаштування випускників, не менш актуальне значення має визначення показників відповідності самих наявних вакантних місць регіону вимогам випускників щодо рівня заробітної плати, соціальної захищеності, умов праці тощо. Так, кількість наявних вакансій із заробітною платою вище прожиткового мінімуму у деяких регіонах (Тернопільська, Рівненська, Херсонська, Вінницька та ін. обл.) більш ніж у половину менша, ніж кількість вакансій із пропонованою оплатою нижче за прожитковий мінімум. Водночас, відзначається група регіонів (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Харківська обл., м. Київ), у яких, незважаючи на високий рівень оплати праці наявних вакансій, рівень укомплектування таких вакансій є низьким.

Отже, питання працевлаштування випускників залишається одним з найбільш проблемних до теперішнього часу. Через неадекватність навантаження і заробітної плати, відсутність соціальних гарантій, незабезпеченість житлом, значна кількість молодих фахівців, підготовлених за рахунок коштів державного бюджету, не бажають займати або дуже швидко залишають посади, запропоновані їм при розподіленні.

В цілому, нова державна політика в галузі вищої освіти повинна комплексно враховувати як галузеві, так і регіональні аспекти розвитку системи професійної освіти. При цьому, розвиток вищої освіти в регіонах не має бути винятковою справою Міністерства освіти і науки та безпосередньо ВНЗ, а стати полем багатогранної партнерської взаємодії державних органів управління з органами місцевого самоврядування, представниками роботодавців та найманих працівників, а також іншими громадськими об'єднаннями.

Список літератури

1. Постанова Верховної Ради України „Основні напрями економічної політики України в умовах незалежності” від 25.10.1991 р. // [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.kiev.ua>.
2. Закон України „Про освіту” від 23.03.1996 р. №100/96 (із змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, №34, ст.451.
3. Закон України „Про вищу освіту” від 17.01.2002 р. №2984-III // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, №20, ст.134.
4. Постанова Кабінету Міністрів України „Про Порядок формування та розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням” від 29.02.1996 р. №266 // [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.kiev.ua>.
5. Указ Президента України „Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні” від 04.07.2005 р. №1013/2005 // [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.kiev.ua>.

6. Наказ Міністерства економіки України „Про затвердження критеріїв формування державного замовлення на поставку продукції для державних потреб” від 03.10.2005 р. №314 // [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.kiev.ua>.
7. Наказ Міністерства освіти і науки України „Про формування обсягів державного замовлення на підготовку робітничих кадрів у професійно-технічних навчальних закладах Міністерства освіти і науки України” від 16.05.2006 р. №373 // [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.kiev.ua>.
8. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2007-2008 навчального року. Статистичний бюлетень. – Київ. – 2008. – 176 с.
9. Андрущенко В. Університетська освіта України: європейський вибір. / Освіта. – 2001. - № 47- 48.
10. Антошкіна Л.І. Економіка вищої освіти: тенденції та перспективи реформування. – К.: Видавничий дім „Корпорація”, 2005. – 368 с.
11. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки.- К.: Т-во „Знання”, КОО, 2001.- 254 с.
12. Ільч Л.М. Ефективність відтворення трудового потенціалу України: Монографія. – К.: Енергія плюс, 2007. – 212 с.

В статье рассмотрены основные аспекты современного механизма формирования государственного заказа на подготовку специалистов с высшим образованием. Обосновано принципиальные направления усовершенствования процесса формирования и реализации государственного заказа в сфере высшего образования.

The basic aspects of the modern students learning state funding mechanism in the field of higher education are considered. The principal ways of the forming and implementation state funding process modernization in the field of higher education are argued.

Одержано 01.07.09